

allierede blokades betydning for den stadig værre fødevarer-situation i Tyskland mod afslutningen af 1. Verdenskrig. Efter at man havde etableret kontrol over den vestlige del af Rusland var det altovervejende problem det nedslidte jernbanesystem, der hindrede en fordeling af fødevarerne. Men forfatteren ville selvfølgelig med rette kunne anføre, at han blot refererer, hvad eftertiden så som virkeligheden.

Et andet eksempel er forfatterens manglende inddragelse af en afgørende teknisk årsag til vanskelighederne med at opnå resultater under 1. Verdenskrigs angreb. I modsætning til tyve år senere var man da fuldstændig afhængig af felttelefoner i føringen af enheder på kamppladsen. Disse virkede kun, indtil de ubeskyttede kabler blev afbrudt af artilleriild, hvorefter føreren mistede enhver mulighed for i den kaotiske situation hurtigt at kunne udnytte pludselige svagheder hos forsvareren. Han havde hverken forbindelse med foresatte, underførere eller artilleristøtte.

Men denne kritik er kun rettet mod detaljer fra bogens mindre væsentlige, krigshistoriske afsnit. Dens værdi ligger i den brede, men troværdige beskrivelse og analyse af hundrede års europæiske militærpolitiske idé- og kulturhistorie. Det er forfriskende at kunne se det emne behandlet godt på et nordisk sprog.

Michael H. Clemmesen

HELBICH, WOLFGANG; KAMPHOEFNER, WALTER D.; SOMMER, ULRIKE (Hrsg.):
Briefe aus Amerika, Deutsche Auswanderer schreiben aus der Neuen Welt
1830-1930. München - C. H. Beck - 1988. 597 s.

Da Johs. V. Jensen i 1914 havde læst serien »Forvalterfarmeren og hans Hustru« i bind 2 af forfatteren Karl Larsens fire-bindes Amerika-brevsamling, »De, der tog hjemmefra« bevægedes han så dybt over guvernanten fra en dansk proprietærgård, der kom til at friste en hård tilværelse med sin hadede mand på et homestead i Nebraska, at han beskrev samlingen som værende »... af overvældende virkning, må ikke alene for stedse tilintetgøre enhver drøm om ad almindelig digterisk vej at nærme sig emigranten, når virkeligheden i allerstrængeste forstand byder på så meget; men disse ukunstlede breve er nær ved helt og holdent at tage livet af enhver litterær, fiktiv metode«.

Nu opgav Johs. V. Jensen ikke forfattergerningen selv over for så kras dokumentarisme, men mente at forfattere skulle forlade realismens søgen efter at skildre givne individer til fordel for at skabe rent fiktive figurer. Han overlod så at sige gerne virkeligheden til dokumentaristerne. Den nærværende første større tyske samling af udvandrerbreve rummer vel ikke en samling, der i samme grad krænger vrangen udad i et udvandrerpars slidsomme og konfliktfyldte liv, eller lader os komme tæt på barnefødslers gru når de hænder i isolation i en bræddehytte på prærien. Det store flertal af de tyske brevskrivere var mænd! Men samlingerne er alligevel, med udgiverens ord, kilder til »historien set fra bunden«. Og rigtignok ikke kun kilder til udvandreres tilpasningsprocess i USA, men også nøgler til de fattige og lidet artikulerede gruppers verdenssyn og mentalitet.

Samlingen følger sig ind i en snart lang række af nationale udvandrerbrevsam-

linger. Den ellers grundige introduktion har dog glemt de danske. Her var ovennævnte Karl Larsen ikke så lidt af en pioner, omend hans beskæringer og kommentarer til brevene måske ikke vil tilfredsstille historikernes metodiske krav. Udgangspunktet er et af adskillige tyske forskningsprojekter, der fulgte i kølvandet på 200-året for USA's uafhængighedserklæring. Ved Bochums universitet indsamledes til et projekt om udvandrerbrevet som kilde over 5.000 breve, hvoraf de tre udgivere har udvalgt tyve samlinger, skrevet af udvandrere uden højere uddannelse – kun to har gået i gymnasiet – og som dækker et længere tidsforløb. Med stor, men ikke overdreven grundighed er udvandrernes baggrund søgt belyst, og deres skæbne følges så vidt muligt lige til de fandt graven i Amerikas jord. En enkelt farmer led dog den triste skæbne at dø netop som han skulle hanke op i sin bagage og forlade Atlanterhavsdamperen i Hamburg. Efter 41 år i Amerika, skulle den 67-årige for første gang gensé sit gamle fædreland.

Bogens opdeling i tre hovedafsnit – farmere, arbejdere og tjenestepiger – minder, ligesom adskillige andre træk, om Charlotte Ericksons dispositioner i hendes banebrydende brevudgave »Invisible Immigrants« fra 1972, og udgiverne vedkender sig da også åbent en sådan gæld, og fravælger fornuftigvis den førhen gængse metode at udvælge enkelte eller få løse breve til at belyse forskellige temaer i vandringsprocessen.

Principielt mener udgiverne, at læserne selv bør drage deres konklusioner hvad angår motiverne til brevvekslingen. De fremhæver dog nogle dominerende emnekredse: Familie og venner på begge sider af Atlanten spiller naturligvis en vigtig rolle – der er lange passager, hvor udvandrerne sammenligner arbejde, indtægt, priser, kost, og fritid i Amerikas favør. Forholdet til det amerikanske samfundsliv og politiske verden er distanceret og mest hæftet ved det som afviger fra tyske normer. Kun præsidentvalg, krige og tysk fjendtlighed bemærkes. Selv socialistisk indstillede udv. følte en sympati for Tysklands sag under 1. Verdenskrig, selvom de kunne forsikre at de følte sig amerikanske »von Kopf bis zu Fuss«. Det tysk-etniske kirke- og foreningsliv fremstår ikke som noget væsentligt – snarere lever udv. i en lukket familie- og vennekreds. Her er Charlotte Erickson mere kontant i sin tolkning. Udvandrere skrev breve for: 1: At arrangere andre familiemedlemmers udvandring, – 2: For at få økonomisk hjælp hjemmefra, – og 3: For at berette om sig selv og holde kontakten hjemad ved lige. Erickson mener, at udvandrere kun sjældent søgte at lokke familiemedlemmer til Amerika, kun at hjælpe dem. Måske det var tilfældet i England og Skotland, men for Danmarks vedkommende må man nok være uenig. Men principielt kommer motiverne, med alle variationer, ned til disse tre basale punkter.

Det vil føre for vidt at referere videre af indholdet, så lad det blot være sagt, at brevserierne er fascinerende læsning og sætter samlingen blandt de bedste af sin art. Man slås dog af den store lighed i forskellige nationers breve fra Amerika. Det lidt kejtede sprog, de stereotype hilsner hjem, den let overvældende begejstring, og de mange forsøg på at forsikre sig selv og familien om fordelene ved at være i Amerika er fælles for overordentlig mange samlinger.

Steffen Elmer Jørgensen